

Рік VII.

Р. 1898 кн. VI.

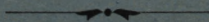
Т. XXVI.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŠKYJ

VII Jahrgang.

1898, VI B.

B. XXVI.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарекого.

ЗМІСТ XXVI ТОМУ.

1. Писаня І. П. Котляревського в Галичині, подав Др. Іван Франко с. 1—14
2. „Тісні роки“, причинки до історії Галичини 1846—1861 рр., подав Михайло Зубрицький с. 1—16
3. Описи Ратенського староства 1500—1512 рр., подав М. Грушевський с. 1—40
4. Miscellanea: а) З паперів Жеґоти Паулі, под. С. Здзярський; б) Із переписки П. Куліша з Галичанами 1870—1871 рр., под. Др. І. Франко с. 1—16
5. Наукова Хроніка: а) Огляд часописей за 1897 р. — часописи видавані поза Україною-Русю . с. 1—32
6. Бібліографія (рецензії й справоздання, зміст на с. 59) с. 1—60
7. З Товариства: Ювілей відродження українсько-руського письменства, подав О. Маковей . с. 1—14

Inhalt des XXVI Bandes.

1. Kotliarewskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14
2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryckij 1—16
3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Wolynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hrušewskij 1—40
4. Miscellanea 1—16
5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32
6. Bibliographie 1—60
7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von I. Makowej 1—14

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seiten des Buches.

теки під Θ. І нр. 391 і містить оповідане про муки Ісуса Христа, початок оповідання про трьох королів, звичаї Греків, жите Алексія чоловіка Божого. Автор подає їх текст, а для порівняння кілька текстів польських, чеських і оден український (з рукописи XVII ст., власність проф. А. Смірнова п. з. Слово о страсти Господней и о преданїи иудином како иуда предал Христа жидомъ) і доходить до висновку, що перше з наведених оповідань не є ані Нікодемове евангеліє, ані оповідане про страсти Хр. звістних доси редакцій — а осібне оповідане, перекладене з якогось польського рукоп. оповідання, владженого з кількох лат. оповідань. Далі автор розбирає докладно мову збірника і додає словар. Звертаємо увагу ще на одну статю, П. Н. Шеффера — Замѣтка о сборникѣ Кириши Данилова (ст. 34—48), з додатком тексту „Голубина книга сорока пядень“ (з нотами).

М. П.

Рускій филологическій вѣстникъ містить в собі закінчення більшої праці Е. Карського „Изъ лекцій по славянскої кирилловскої палеографіи“, дальші розділи „звукових особенностей сльнинскихъ и мосальскихъ говоромъ“ А. Шахматова і розвідки А. Погодіна „Нѣсколько етимологій“. По диялектології звертає на себе увагу обширна праця К. Филатова „Очеркъ народныхъ говоромъ Воронежской губ.“ Джерелом авторви були не тільки вже виданий готовий материял, а також і власні спостереження, записані в ріжних повітах Вороніжчини. Доси надрукована частина праці присвячена великоруським говіркам. Занотуємо ще для загального інтересу статю А. Погодіна: „Къ вопросу о смягченіи гортанныхъ въ славянскихъ языкахъ въ звязи съ общими законами языка“, „Къ діалектології великоруськихъ нарѣчій: особенности живого народного говора Обоянскаго у. Курск. губ.“ Обоянський говір тим цікавий, між иньшим, як каже автор, що через близьке сусідство великоруської і української людности ріжниця між мовами обох народів майже загладилась і утворилась якась відмінна середня мова. До сеї статі додано 32 пісень і словничок місцевої мови.

Е. Т.

Этнографическое обозрѣніе за сей рік приніє цілий ряд праць, що більше або меньше дотикають українсько-руської етнографії. Я перейду їх в тім порядку, в якім воно надруковані.

1) Къ повѣрьямъ о св. Касьянѣ. Д. Мендельсон розбирає тут народні повірки звязані з особою Касяна і споріднені з ними мотиви. Мотив наведений на 1 ст. з Лубенського повіту знаний також у нас (Велеснів, Бучацького нов.), але він привязаний тут до Буняка. Рісниці сягали у Буняка по народньому переказу — аж до пальців ніг, через що він не міг дивити ся на сьвіт. Татари возили його з собою і де не могли добути якої твердинї, підносили йому вилами рісниці; він споглядав на твердиню, а вона западала під землю. Так стало ся також в ни-

їшнім Велесневі в твердинею Городищом. Українські перекази про Буняка обробив прегарно Драгоманів в статі: Шолудивый Буняка въ украинскихъ нар. сказаніяхъ (Кіев. Стар. 1887 кн. VIII і X). Про сю статью див. ще Записки т. XXII.

2) Етнографическіе матеріали, собраные въ Купянскомъ у. Харьковской губ. Матеріяли зібрані д. Івановим в кількох селах Купянського повіту заслужують особливо нашої уваги по тій причині, що дотикають области як раз найменше дослідженої. Забобонів про вагітність і про порід, колискових пісень, діточих пісень і примівок записано доси у нас дуже мало, а прозивок, якими діти дуже радо себе обкидують і за яких ведуть з собою війну, на скільки мені відомо, зовсім не записувано. Про вагу народньої медицини для наукової не буду тут розводити ся: вона стала тепер предметом наукових дослідів у різних народів, тож і у нас кождий причинок на тім поли можна лише похвалити. Колискових пісень записав д. Іванів 55. Між ними дві є чисто російські. В деяких з них тексти дуже попсовані. Мова в богатях кульгає також, думаю одначе, що се хибі скорше редакції як записувача. Приходять там наприклад такі слова і звороти: спате, мате, въ шолковыхъ, Івашечко (вос.), помогаюшка батюшка, сорока (вос.), коточекъ, куточекъ, хвосточекъ, ходилъ, ловилъ, носилъ, черкаскіе, дорогіе, золотые, чтобъ было нянькѣ й мамкѣ і т. д. Такими виразами українська мова не послугує ся, як відомо, ніде. Діточих пісень записав д. Іванів 48, а примівок 15. Між ними деякі дуже цікаві. Прикладок до імен так мужеських, як женських, зібрав д. Іванів також значне число. Є між ними багато бистроумних, багато гумористичних; не брак одначе і сороміцьких. Для прикладу наведу пару:

Антоне, Антоне,
Гляди, сучка втоне!
Тяни її за вушка,
Буде завтра юшка.

Або: Гапка — собача лапка,
Сучку убила,
Молока надоїла,
Дітий накормила.

Подібні прикладки наводить ще автор на різні фізичні прикмети людей, на стани, національності і т. в.

3) Сборникъ польскихъ пословиць XVIII ст. В сій статі подає д. Довнар-Запольський 160 польських пословиць — подекуди з відповідними латинськими — записаних Українцем Петром Чарнишем,

що належав до значної української родини, яка визначала ся освітою і любовю до літератури (про неї диви : Київ. Старина 1893 переписка Полетики). Пословиці писані в поазбучнім порядку ; багато з між них знані й у нас, пр. : Або дай, або видру (2) ; Баба з воза коням лекше (11) ; Колись і в наше віконце засьвітить сонце (20) ; Без праці нема колачів (21) ; Тиха вода береги ломить (37) ; Дарованому коневі в зуби не заглядають (44) і иньші.

Кое-что изъ народныхъ примѣтъ, касающихся погоды и урожая. Той самий д. Іванів, про котрого була мова повисше, зібрав дуже інтересні повірки, по яким простий народ віщує погоду і урожай. Погоду вгадує селянин з ріжних річий — з неба, пр. : як на чистім небі блиска монія, буде суша ; з сонця, пр. : як бувають стовпи коло сонця зимою, то будуть люті морози, а як літом, то буде засуха ; з місяця, пр. молодик народить ся, на другий динь обмиеть ся, а на третій динь прогляне ; із звізд, пр. зорі подулись — на вітер, ясні — на годину. Богато зірок — на годину, мало — на негоду і т. д. Який буде урожай, про те має нарід дуже богато приміт. Деякі приміти дотикають не загального урожаю, але поодиноких родів збіжа, пр. пшениці, жита, проса, гречки і иньших. В передмові до приміт покликуює ся автор на учених : В. Мілера, Потєбню, Сумцова, Веселовського, що вказували на вплив латинської обрядности на нашу і прилучує ся до їх гадки. Вартоб було перевести докладний аналіз наших народніх обрядів і повірок в порівнаню з латинськими.

5) Къ вопросу о новыхъ мотивахъ въ малорусской народной поэзіи. Д. Василев подає під повисшим наголовком кілька „сахарозаводных“ пісень, зложених при роботі у цукроварних фабриках, де осьцівує ся жите робітників, їх відносини до фабрикантів і т. и. Автор висказує при тім думку, що всякі балаканя про те, ніби творчість українського народа перервала ся, не має жадної підстави. І справді так є. Возьмім у нас такий факт, як еміграція до Бразилії : про нього ходить вже між народом значне число пісень, а кілька з них вже й надруковано (пор. Етногр. Збірник т. V). Так само еміграція до Північної Америки не полишила ся безслідною і про неї маю я записаних дві пісні. Вагалі кождий факт, що має більший вплив на зміну відносин у народі, переходить в пісню. Очевидно, що пісень тих тоді більше, чим більшу масу народа огорне якась зміна. Тим дасть ся пояснити велике число пісень козацького циклю, пісень вояцьких, про панщину і т. д. Д. Василев виступає також проти думки, мовби українська пісня денационалізувала ся. На доказ того наводить факт, що з 400 пісень записаних ним було 60 російських, значить 15% (трохи за багато!) Д. Василів пояснює се так : „Такий процент доказує

лише, що і український нарід, по загальним правилам психології, бере участь в культурних взаєминах зі своїми сусідами і так, як вони, піддає ся загальному ходови культурного розвитку; щож тикає ся денаціоналізації, то до неї ще далеко“.

6) Къ історіи народнаго театру. Д. А. Малинка подає тут вертепну драму, записану в Ніжині від салдата, А. Збронського, родом Подолянина. Драма складає ся з пяти дій і десяти сцен. Особи в ній такі: Ірод, Спекулятор, Козак, Рахія з дитиною, Смерть, Два слуги, Наполеон, Мужик, Жид, Лицар і Дівця, Циган і Циганка. Властиво лише перша дія, звязана з Різдом, становить завязок вертепної драми, тут незвичайно обкромлений. Всі иньші дії і сцени — се інтермедії гумористичного або сентиментального змісту, нічим не звязані з рідвяною подією і служать виключно для забави глядачів. Сцена Наполеона з мужиком, де останній удає, що ніби не розуміє, чого Наполеон хоче від нього і на його запити, хто в селі найстарший, найсильніший і т. д. дає відповіді зовсім иньшого змісту, як повинен, основана на звістнім і далеко розширенім анекдоті. Сцена Лицаря і Дівці дістала ся до вертепної драми з якогось лубочного виданя. Замітне, що коли в Росії в українській вертепній драмі особи, що представляють „высшее сословіє“, говорять по російськи, у нас в Галичині говорять по польськи. Цікаво булоб знати, чи існує вертепна драма в Угорській Русі і Буковині і як там говорять відповідні особи.

По тексті подає д. Малинка нарис історії розвою народнього театру і застановляє ся над деякими типами, порівнюючи їх з типами иньших текстів. Здогад його, що текст сеї драми уложений вояком Котляревським, не має на мою думку підстави; драма є власністю народа, як пісні, а зміни в ній не доказують в тім разі нічого, бо і пісні відповідно до простору і обставин, часом навіть значно, зміняють ся.

7) Не минає у нас року, щоби не появил ся бодай один опис весіля, так що до тепер назбирало ся їх дуже поважне число з різних закутків усього простору заселеного Русинами. І тут подав д. А. Малинка опис весіля п. з. „Малорусское весилье“, записане в Мрині, Ніжинського повіту, Чернігівської губернії. Опис визначає ся повнотою і докладністю, зрештою не ріжнить ся від анальогічних описів, хіба в подробицях, в які тут не буду входити. На увагу заслугоє диялект, якого уживають в Мрині; намість самозвука *о* чути там дифтонги *үй* і *уй*. Автор передавав їх у себе через *у* і *ю* пр. тонесенькуй, муї, пудстаросное, юї, пуд, яворув, рудного, рузка, Буг, поклун, двур, вун, друбен, нуч, суль, жулка; також: матюнка, берузка (берізка) і т. д.

8) Між короткими етнографічними замітками находимо на ст. 187, III, обряд оборуваня села для здержаня епідемії, в Харківській гу-

бернії. Він одначе існує лише в селах заселених Росіянами, а не Українцями.

9) На ст. 124—125, IV подає д. Василів варянт звісної казки про чоловіка, що розумів бесіду звірів. Записаний він в Неклюдові, Корочанського повіту, Курської губернії.

10) Під наголовком: Народные толки 1897 г. подає д. Дикарів на ст. 132—133, IV, два народні оповідання: одно про близький кінець світа, друге про вандрівника, що ходить поміж людей і удає якогось дивака; хто він є властиво, того ніхто не знає.

З інших праць надрукованих в теперішнім річнику належить згадати: „Очерки семейственного обычного права крестьянъ Мпнской губ.“ Довнара-Запольского; „Къ вопросу о борьбѣ Московскаго правительства съ народными языческими обрядами и суевѣріями въ половинѣ XVIII в.“ Н. Харузіна і „Очерки Витебской Бѣлорусіи“ Н. Я. Никифоровського.

Живая Старина — сей річник приніс цілий ряд дрібних причинків до нашої етнографії з під пера Галичанина, Ю. Яворського. Перейдемо їх один по другім.

1) Домовикъ въ галицко-руськихъ вѣрованіяхъ (ст. 105—106). Автор подає тут народні повірки про хованця (годованця) і долучує кілька оповідань про нього.

2) Галицко-русскія повѣрія объ опыряхъ (ст. 107—110). Тут пояснює автор, кого називає нарид опирем і наводить оповідання про них, записані в різних сторонах Галичини. Паралель не подає жадних, хоч відповідного матеріялу опублікованого у нас немало. Згадаю лише гарну працю Іванова, на котру в кождім разі треба було авторови поклікати ся.

3) Изъ галицко-руськихъ народныхъ сказаній и суевѣрій (ст. 110—111). Тут зібрав автор кілька віровань ріжнородного змісту, як: Чому одні люди женять ся, а другі ні, Величи, Чари на безплідність, Інклюз і иньші.

4) Галицко-русскія повѣрія о дикой бабѣ (ст. 439—441). Тут наводить автор повірки про дикую бабу (літавицю, вітреницю, перелетницю) записані по часті ним самим, по часті Алексевичом ще в 70-роках. При тім висказує він погляд, що найбільше повірок про дикую бабу находить ся в горах, між Синевідськом і Лавочним. Нема що навіть сперечати ся, що висказ сей хибний та що відповідні повірки находять ся цілком певно і в інших сторонах Галичини (прим. Бучацький повіт). Дика баба має подекуди (Буч. пов.) ще иньше значіне; її іменем називають чорний, великий наріст на кукурузі і страшать тим дітій, кажучи, що коли будуть нечемні, прийде дика або желізна баба та з'їсть їх. Мотив про крадіж малих дітій дикою бабою привязують в інших око-

лицях (Буч. пов.) до мавок (богинь), молодих та веселих дівчат, що побіч кражі дітний найлюбішим зайнятем уважають заскобочувати людей на смерть.

5) Изъ сборника галицко-руськихъ сказокъ, зібранихъ для пред-полагаемого сборнаго изданія И. Р. Географ. Общества (ст. 441—445). Автор наводить тут три нумери: 1) Сказка о Полифемѣ; 2) Какъ дурня учили разуму; 3) Охъ. До всіх додає паралелі з різних збірників. Чому другий нумер втягнений між „сказки“, коли він є новелею, не знаю. Всі три нумери не відзначають ся зрештою ні оригінальністю, ні повнотою мотивів.

Належить зауважати, що записи д. Яворського визначають ся від всіх, які колисьбудь поміщувано від нас в Росії, вірністю; правопись в них фонетична, хоч иньша від прийнятої у нас, а над кожним словом поданий акцент. Се й треба почислити йому в заслугу. Не можна одначе притім поминути, що в його записахъ находять ся все таки великі помилки проти народнього слова. Я наведу їх тут бодай в грубшого, думаючи, що д. Я. схоче від них вилічити ся. Він пише пр. на́ день, не, село; відомо, що Росіянин наше е прочитає як наше є, в наслідок чого вийде цілком иньший звук у нього при читаню, бо з не повстане не; колиж д. Яворському залежить на тім, щоби його записи вірно відчитано — а можна думати, що так є, коли він увів фонетичну правопись — то треба йому писати повисші слова: дэнь, сэло, нэ і т. д. Подібно уживає він часом зовсім не народніх форм; він пише приміром: съ люльковъ, въ нымъ, другий, съ корч(ш)мы, бўло, клыккаль, зъ тои другои (або тої другої), молодоби, куркы і т. д. Так само не робить він жадної ріжниці між твердим і м'яким і, пишучи: въ хати, рикъ і т. д. хоч кождий знає у нас, що перше слово инакше виговорює ся як друге. На такі річи авторови треба конечно зважати, коли він хоче в своїх материялах дати щось вартійше понад те, що давали доси пересічні люди. Про те, що автор пише разъ Луця, другий раз Луца, годованецъ не говорю, уважаючи, що се друкарські похибки.

З иньших праць, уміщених в сім річнику „Ж. Старини“ належить зазначити статю В. Н. Добровольського: „Киселевскіе Цыганы“ (ст. 3—36), де зібрано інтересні причинки до циганського жита, Г. Потапіна „Тюркская сказка о Идыге“ (ст. 294—350), незвичайно цінні „Матеріали по народной медицине Ужуской волости, Ачинскаго окр. Енисейской губ.“ зібрані А. Макаренком (ст. 57—100, 230—246 [між иньшим — з епіграфом взятим з Шевченка: Обнимітеж брати мої найменьшого брата], 381—438) і иньші. Останні заслугоють пильної уваги всіх словянських етнографів.

В. Г.